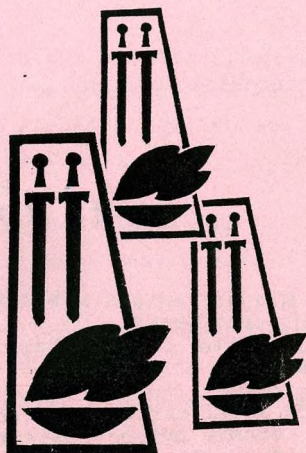

Władysław Graf

OSTRZESZÓW
PRZEWODNIK PO MIEJSCACH
PAMIĘCI NARODOWEJ

MIASTO I OKOLICE

Projekt okładki

Mapka

Rysunki: pomniki powstańców i epitafium

WŁADYSŁAW GRAF

Grafizacja pomnika harcerskiego

DARIUSZ WRZAŁSKI

48 751

Zróżka :

"Wykaz upamiętnionych Miejsc Pamięci Narodowej
województwa kaliskiego oprac. przez
Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników
Walki i Męczeństwa w Kaliszu - 1978

"Miejsca Upamiętniające walki narodowo-wyzwoleńcze
w latach 1848-1920 na terenie byłego powiatu
ostrzeszowskiego" - Walerian Pawlak
praca magisterska, 1987 r.

NAKŁAD

I

KSERODRUK

Ostrzeszowski Dom Kultury
w Ostrzeszowie

WSTĘP

Do rąk czytelników a szczególnie do rąk młodego pokolenia oddaję przewodnik po miejscach pamięci narodowej rozmieszczonych w granicach byłego powiatu ostrzeszowskiego, oddzielnie w mieści i oddzielnie w bliższej i dalszej jego okolicy.

Jest to kompleksowa monografia tematu oparta o dostępną dokumentację historyczną oraz potwierdzona szczegółowymi badaniami terenowymi.

Przewodnik ten posiada wartość dokumentu opisowego, przedstawiającego bohaterstwo i cierpienia synów i córek ostrzeszowskiego grodu i jego okolicy, w walkach o niepodległość Polski, jak również składa hołd tym, którzy oddali swoje życie Ojczyźnie.

Mapka lokalizacji miejsc pamięci narodowej alfabetycznie ponumerowanych, odpowiada w treści opisowi tych miejsc, co znacznie ułatwi posługiwanie się tym przewodnikiem.

Na obszarze ziemi ostrzeszowskiej w granicach byłego powiatu ostrzeszowskiego, zlokalizowano :

- 21 miejscowości, w tym oddzielnie miasto Ostrzeszów
- 54 miejsc pamięci narodowej
  - w tym : 21 w Ostrzeszowie
  - 33 w okolicy Ostrzeszowa

Autor

POMNIK POWSTAŃCÓW WIELKOPOLSKICH W OSTRZESZOWIE

Szczególną patriotyczną wymowę posiada tekst wiersza zapożyczony od Syromkomi a umieszczony na tablicy wmurowanej w pomnik powstańców na cmentarzu ostrzeszowskim. Warto go w tym miejscu zacytować, ponieważ w dniach Powstania Wielkopolskiego stanowił powstańcze credo:

Nikt im iść nie kazał — poszli
 bo tak chcieli
 bo takie dziedzictwo wziął
 po dziadach wnuk
 Nikt nie pytał o nic,
 a wszyscy wiedzieli
 za co idą walczyć, komu płacić,
 że idą spłacić swej
 Ojczyźnie dług

1 | OSTRZESZÓW

1. Cmentarz katolicki - pomnik poświęcony Powstańcom Wielkopolskim odsłonięty 7.06.1925 roku przez gen.bryg.Józefa Hallera
2. Cmentarz katolicki - kwatera żołnierzy polskich poległych 1 września 1939 r.i zmarłych w obozach jenieckich w Ostrzeszowie w latach 1939 do 1945, jak również jeńców wojennych innych narodowości oraz kwatera więźniów obozów koncentracyjnych.W tej kwaterze znajduje się również symboliczny nagrobek ofiar zbrodni katyńskiej i łagrów stalinowskich odsłonięty i poświęcony 9.05.1991 r.
3. Cmentarz katolicki - wspólny grób Polaków - mieszkańców Ostrzeszowa zamordowanych 20 stycznia 1945 r.w przeddzień wyzwolenia w t.zw. "Krwawą Sobotę"
4. Cmentarz katolicki - grób Marii Kurzawskiej /pseudonim "Anka" poległej w Powstaniu Warszawskim
5. Budynek Zespołu Szkół Zawodowych Nr.1 - ul.gen.Sikorskiego - pamiątkowa tablica umieszczona na ścianie budynku z napisem "Na bój o wolność narodu polskiego ruszyły w dniu 7 stycznia 1919 r. z tego miejsca pierwsze zebrzyśnięzone na sztandar "Sokoła" ostrzeszowskiego - oddziały powstańcze pod dowództwem Stanisława Thiela"
6. Zespół Szkół Zawodowych Nr.1 - ul.gen.Sikorskiego - głaz pamiątkowy przed budynkiem z napisem "Powstańcom Wielkopolskim 1918-1919 - młodzież i społeczeństwo" oraz na głazie odlany z brązu Krzyż Powstańczy

7. Budynek przy ul. gen. Sikorskiego nr. 26 - na frontowej ścianie tablica z napisem "W tym domu zbierała się w listopadzie i grudniu 1918 r. Rada Ludowa organizując powstanie przeciw pruskim gwałbielom. Stąd wyszło hasło powołania wojska ochotniczego w Ostrzeszowie w dniu 6 stycznia 1919 r.

8. Kościół Farny - wewnątrz kościoła - portret i miedziany poświęcony świętemu Maksymilianowi Marii Kolbe więźnia obozu jenieckiego w Ostrzeszowie w okresie od 9.11 - 9.12.1939 r. i obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, w którym ofiarnie zginął za współwięźnia

9. Kościół Farny - cmentarz - pomnik poświęcony św. Tadeuszowi i Judzie w podziękowanie za wyzwolenie z obozów koncentracyjnych i więzień hitlerowskich w latach 1939-1945

10. Kościół pod wezw. Chrystusa Króla - ul. Zamkowa - na ścianie przy bocznym wejściu do kościoła - tablica odlana z brązu z wizerunkiem św. Kolbego i opasem, więźnia obozu jenieckiego w Ostrzeszowie w okresie od 9 listopada do 9 grudnia 1939 r. i więźnia obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, w którym ofiarnie zginął za współwięźnia.

11. Ratusz - Rynek - tablica na ścianie frontowej z napisem : W hołdzie pomordowanym przez hitlerowskich oprawców w "Krwawą Sobotę" dnia 20 stycznia 1945 r. obywatelom miasta - Ostrzeszowianie w XXX rocznicę wyzwolenia miasta Ostrzeszowa.

12. Ratusz - Rynek - na ścianie frontowej tablica z napisem : W hołdzie żołnierzy Armii Radzieckiej poległych o wyzwolenie ziemi ostrzeszowskiej. Zginęli za naszą i waszą wolność oficerowie, podoficerowie i szeregowcy".

13. Ratusz - Rynek - wewnątrz w holu parterowym ratusza - tablica z napisem "Nauczyciele ziemi ostrzeszowskiej poległi w obronie Ojczyzny i pomordowani przez hitlerowców w latach 1939 - 1945". Poniżej imiona i nazwiska.

W tym samym miejscu - holu, pamiątkowa tablica ku czci harcerzy ostrzeszowskich poległych w walkach o niepodległość Polski, ufundowana przez ZHP - Hufiec im. Szarych Szeregów w Ostrzeszowie.

14. Skrzyżowanie ulic Armii Krajowej i Zamkowej - pomnik czci harcerzy ostrzeszowskich poległych w walkach o niepodległość Polski. Odsłonięty 26 sierpnia 1984 r. w 70-tą rocznicę harcerstwa na ziemi ostrzeszowskiej - wybudowany przez harcerstwo i społeczeństwo Ostrzeszowa. Na kurhanie pomnika lilijkę odlaną z brązu pod nią napis "Wszystko co nasze Polsce oddamy". Przed ścianą kurhanu nisza przykryta krzyżem harcerskim odlanym z brązu, w której znajdują się urny z ziemią pobraną z miejsc walk i obozów w których ginęli ostrzeszowscy harcerze. Przy dojściu do kurhanu - misa żniwowa z płaskorzeźbą herbu miasta Ostrzeszowa i znak Polski walczącej oraz daty 1914 - 1984. Żnicz opalany gazem ziemnym. Na skarpach otoczenia pomnika - napisy z liter odlanych z brązu nazw miejsc walk i obozów, gdzie ginęli skauci i harcerze ostrzeszowscy.

15. Liceum Ogólnokształcące - ul. Zamkowa - na ścianie budynku tablica pamiątkowa z napisem: "Tu w latach 1940-1945 przebywali w obozie norwescy jeńcy - współtowarzysze walk żołnierza polskiego przeciwko najeźdźcy hitlerowskiemu.

15/2

Przy głównym wejściu do budynku - tablica poświęcona Maksymilianowi Kolbe. Napis:

"Maksymilian Maria Kolbe

8.1.1894 - 14.8.1941

więziony w tym budynku

9 XI - 9 XII 1939 r.

w 50 rocznicę śmierci

1941 - 1991 "

16. Szkoła Podstawowa Nr.2 - ul. Fiałkowska - głaz pamiątkowy z tablicą w hołdzie nauczycieli ziemi ostrzeszowskiej, którzy zginęli w obronie Ojczyzny i zostali pomordowani przez hitlerowców w latach 1939 - 1945

17. Stadion Sportowy - ul. Kąpielowa - pomnik pamięci Janusza Kusocińskiego z napisem : "Janusz Kusociński olimpijczyk, patriota, żołnierz 1907-1949. Rok olimpijski 1930".
18. Pustkowie - Wygoda Tokarska - pomnik z tablicą czci partyzantów bunkra ostrzeszowskiego organizacji AK wykrytego przez Niemców 10 grudnia 1944 r. Podczas likwidacji bunkra dowódca grupy został na miejscu zastrzelony natomiast 5-ciu pozostałych partyzantów wywieziono do obozów koncentracyjnych i więzień hitlerowskich, w których czterech partyzantów poniosło śmierć a tylko jeden ocalał.
19. Dąptak - ul. Zamkowa - Tablica "Obozy jenieckie w Ostrzeszowie 1939 - 1945". W treści informacja o stalagu XXI A i Oflagu XXI C, przez który przeszło 125 tys. jeńców, w tym 100 tys. Polaków oraz 25 tys. jeńców wojsk alianckich. Zmarło 98 osób. Na tablicy mapa Ostrzeszowa z naniesieniem 31 budynków i placów przeznaczonych na obozy, szpitale i obsługę obozową oraz legenda do tablicy.

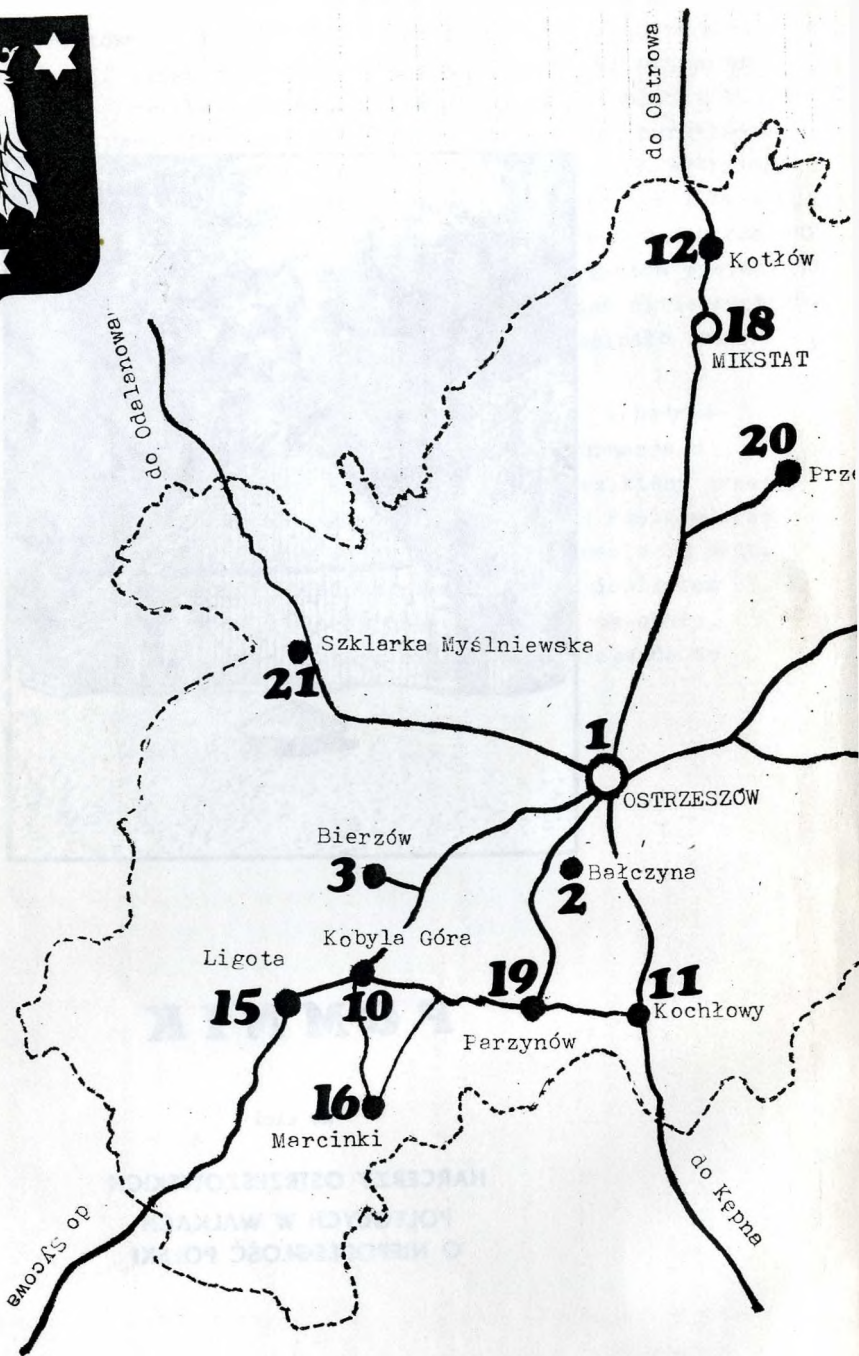

POMNIK

ku czci

**HARCERZY OSTRZESZOWSKICH
POLEGŁYCH W WALKACH
O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI**

MAPKA

LOKALIZACJI
 MIEJSC
 PAMIĘCI
 NARODOWEJ
 W GRANICACH
 BYŁEGO
 POWIATU
 OSTRZESZOWSKIEGO

OKOLICE OSTRZESZOWA

2 | BAŁCZYNA

1. Wzgórze Bałczyne - k/Ostrzeszowa - obelisk pamięci żołnierzom września 1939 roku. Tu dnia 1 września 1939 roku w godzinach porannych poległ pierwszy żołnierz Ostrzeszowskiego Batalionu Obrony Narodowej plut. Antoni Łach

3 | BIERZÓW

2. Bierzów - droga z Ostrzeszowa do Kobylej Góry - obelisk dla uczczenia 2-ch nieznanych żołnierzy wziętych do niewoli i zamordowanych przez Wehrmacht w dniu 1 września 1939 roku. Napis o treści : "Poległym za wolność Ojczyzny. 1939-1966".

4 | BUKOWNICA

3. Bukownica - cmentarz katolicki - mogiła 2-ch członków MO : Stanisława Bukowskiego i Pawła Stemmnia, którzy zginęli w dniu 29 stycznia 1945 r. w walce z niedobitkami armii niemieckiej. Na tablicy napis : "Przechodniu - wspomnij żeśmy zginęli za Ojczyznę"
4. Bukownica - Dom kolnika - na ścianie przy drzwiach wejściowych tablica z napisem : "W 25-rocnicę wyzwolenia ziemi ostrzeszowskiej ku czci poległym o utrwalenie władzy ludowej funkcjonariuszom MO Stanisławowi Bukowskiemu, Stanisławowi Stemmniowi, Franciszkowi Szkopkowi, Szczepanowi

Tomaszewskiemu oraz żołnierzom i ludności cywilnej - społeczeństwo Gromady Bukownica styczeń 1970".

5 CZAJKÓW

5. Czajków - przed Kościołem Katolickim - obelisk na którym napis : "Ojczyźnie słodko życie w ofierze nieść.1939 - 1945.Zginęli z bronią w ręku. Następuje 25 nazwisk.Zginęli w obozie. Następują 4 nazwiska.Na szalę,która losy waży,rzuc ziarno swego życia,może los przeważyć".

6 DORUCHÓW

6. Doruchów - cmentarz katolicki - zbiorowa mogiła z tablicami ku czci 3-ch powstańców wielkopolskich Józefa Nowaka,Stefana Woźniaka oraz nieznanego powstańca zamordowanych przez Niemców w 1944 roku
7. Doruchów - cmentarz katolicki - zbiorowa mogiła 3-ch funkcjonariuszy MO poległych w walce z niedobitkami wojska niemieckiego w 1945 roku

7 GIŻYCE

8. Giżyce - cmentarz katolicki - groby żołnierzy i dwa groby pojedyncze pomordowanych Polaków w czasie okupacji hitlerowskiej

8 GRABÓW

9. Grabów - cmentarz katolicki - zbiorowy grób na płycie którego napis : "Grób poległych żołnierzy polskich w walce z hitleryzmem w 1939 r.Polegli w pierwszych dniach września,byli żołnierzami 28 pułku piechoty z Sieradza"

10. Rozdroże dróg Cstrzeszów-Grabów Dworzec Kolejowy - pomnik odsłonięty dnia 1 września 1985 roku ufundowany przez społeczeństwo grabowskie dla uczczenia wszystkich Poalców poległych, zamordowanych i zaginionych w czasie II wojny światowej

9 | KLON

11. Klon - okoliczny las - pomnik z napisem : W tym miejscu 7 września 1944 roku polsko-radziecka partyzantka wydostając się z okrążenia stoczyła bój z hitlerowską żandarmerią. Bohaterską śmiercią polegli : sanitariuszka Masza i zwiadowca Mitko. Cześć ich pamięci. Harcerstwo i społeczeństwo w Klonie - 8 maja 1966 r."

10 | KOBYLA GÓRA

12. Kobyla Góra - cmentarz katolicki - nagrobek z napisem :
"Tu spoczywają śp. Jerzy Sorek ur. 1920 r.
i Franciszek Maciaszek ur. 1906 r. zamordowani przez hitlerowców w dniu 15 października 1944 r. w Kobylej Górze za działalność konspiracyjną o nierodległość Polski"
13. Kobyle Góra - cmentarz ewangelicki - grób Franciszka Camego zamordowanego przez Niemców za ucieczkę z wojska niemieckiego /dezercję/
14. Kobyle Góra - Plac Wiosny Ludów - cokół pamięci ofiar okupacji hitlerowskiej. Na cokole tablica z wykutymi słowami hołdu dla wszystkich mieszkańców ziemi kobyłańskiej, którzy zginęli w czasie okupacji hitlerowskiej

15. Kobyle Córa - droga w kierunku Sycowa - obelisk postawiony dla upamiętnienia zwycięskiej bitwy Powstańców Wielkopolskich z Grenzschutzem w dniu 15 stycznia 1919 roku

11 KOCHŁOWY

16. Kochłowy - cmentarz katolicki - obelisk na grobie 9-ciu żołnierzy z 28 pułku piechoty z Sieredza - poległych w dniu 1 września 1939 roku. Napis o treści : "Tu spoczywają 9 nieznanymi żołnierzy, którzy polegli w obronie Ojczyzny 1.IX.1939 r."

12 KOTŁÓW

17. Kotłów - cmentarz katolicki - wspólna mogiła z trzema nagrobkami informującymi, że Stefan Kut, Jan Węgrzyk i Mieczysław Kowalski jako ochotnicy polegli w walce z niedobitkami Wehrmachtu w dniu 5 lutego 1945 roku
- 17/2. Kotłów - plac przykościelny Kościoła Polskokatolickiego. Pomnik ku czci Obrońców Ojczyzny odsłonięty 17.09.1989 r. w 50 rocznicę wybuchu II wojny światowej. Pobudowany przez Społeczne Towarzystwo Polskich Katolików Oddziału Kaliskiego w Kotłowie, według projektu p. Edwarda Haladyna z Ostrzeszowa

13 KRASZEWICE

18. Kraszewice - cmentarz katolicki - pomnik z tablicą ku czci poległych żołnierzy Wojska Polskiego, partyzantów oraz ofiar obozów koncentracyjnych
19. Kraszewice - cmentarz katolicki - płyta pamiątkowa ku czci Żydów pomordowanych w Gecie kraszewickim z napisem : "Tu spoczywają prochy polskich obywateli wyznania mojżeszowego pomordowanych przez hitlerowców ludobójców w latach 1939-1943 Cześć ich pamięci "

20. Kraszewice - cmentarz katolicki - grób z krzyżem z napisem mówiącym, że jest to mogiła Polaka z czasów Powstania Styczniowego. Nazwisko powstańca - Fikulski /imię nieznane/.

14 KUŹNICA GRABOWSKA

21. Kuźnica Grabowska - obelisk z napisem : "Przed tym domem w latach 1939 - 1944 zginęło od kul hitlerowskich barbarzyńców 66 Polaków, mieszkańców Kuźnicy Grabowskiej i okolicznych wsi. Zginęli dlatego - że byli Polakami". Tablicę ufundowało społeczeństwo Kuźnicy Grabowskiej i okolicy. Wrzesień 1960"
22. Kuźnica Grabowska - obelisk upamiętniający bitwę powstańczą w 1863 roku z wojskami cara

15 LIGOTA

23. Ligota - dolina Mereszniczy przy zalewie "Blewązka" - głaz pamiątkowy dla uczczenia miejsca, w którym zbierali się chłopi, by pod dowództwem Sikorskiego rozpocząć walkę z właścicielami majątków i Prusakami

16 MARCINKI

24. Marcinki - droga otoczona lasem na trasie Marcinki-Mąkoszyce. Metalowy krzyż i tablica informująca, że w tym miejscu został rozstrzelany przez Prusaków w 1919 roku ksiądz Rudy, proboszcz parafii Mąkoszyce

17 MĄCZNIKI

25. Mączniki - obelisk ku czci rozstrzelanych 17-tu obywateli polskich przez hitlerowców w dniu 3 września 1939 roku

18 MIKSTAT

26. Mikstat - Rynek - pomnik postawiony dla uczczenia 3-ch żołnierzy radzieckich poległych na tym terenie w walce z Niemcami. Na pomniku napis "Bohaterom poległym w boju o wyzwolenie (jczyzny 1939-1945. Miasto Mikstat"
27. Mikstat - cmentarz katolicki - mogiły 2-ch ofiar II wojny światowej

19 PARZYNÓW

28. Parzynów - obelisk ku czci 2-ch Powstańców Wielkopolskich Marce Szczepana i nieznanego powstańca

20 PRZEDBORÓW

29. Przedborów - kościół katolicki - frontowe ściana kościoła - kamienna tablica ku czci tamtejszego proboszcza zamordowanego w obozie koncentracyjnym Dachau

21 SZKLARKA MYŚLN.

30. Szklarka Myślniewska - okoliczny las - obelisk z napisem :
"Powstańcowi Wielkopolskiemu Janowi Kotowiczowi składam hołd ZHP"
31. Szklarka Myślniewska - budynek Straży Pożarnej - tablica kamienna o treści : "W Rzędzie poległemu w walce o utrwalenie władzy ludowej, członkowi Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej Tow. Feliksowi Wierzaczowi - społeczeństwo miasta i gminy Ostrzeszów w XXX rocznicę powstania CRMO 21 luty 1976 r."

22 TORZENIEC

32. Torzeniec - Pomnik ofiar mordu na ludności cywilnej w dniu 2 września 1939 roku przez wojsko niemieckie.

Napis pierwszy : "1939-1964.Cześć pamięci ofiarom zbrodni hitlerowskiej, spalonym i zastrzelonym we własnych zagrodach.Zginęli od kul i ognia sieraczy hitlerowskich.Mieszkańcy tutejszej wsi" .

Następują nazwiska 16-tu mieszkańców.Pod nazwiskami tekst : "1944-1964.Ufundowano w XX lecie Polski Ludowej".

Napis drugi : " 1939-1964.Cześć pamięci patriotom pomordowanym 2.9.1939 r.przez hordy hitlerowskie.

Z doraźnego wyroku hitlerowskiego zginęli za wolność i Ojczyznę mieszkańcy tutejszej wsi.

Następują nazwiska i wiek 16-tu osób.Pod nazwiskami tekst : "Ufundowano w XX lecie Polski Ludowej 1944-1964.Pod nazwiskami jeszcze tekst :

"Trzech nieznanymi żołnierzy Wojska Polskiego".

4

Z CYKLU: ZESZYTY OSTRZESZOWSKIE

1992